

miscelanea

způsobu života a lze ho označit za nejvýznamnějšího německého osvícence. „Albert je ten, kdo nám důrazně připomněl, že je to právě otázka, kterou Markétka položí Faustovi: ‚Nyní řekni, jak to máš s náboženstvím?‘, jejíž zodpovězení rozhoduje osud osvícenství“ (s. 161).

Hovory tedy nabízejí nejen zachycení aktuálních názorů předního představitele kritického racionalismu, ale díky zdařilému Zimmerovu dodatku poskytují ucelený obraz osobnosti Hanse Alberta.

////// recenze //////////////////////////////////

HUMANISTICKÁ KOMUNITA V ČESKÝCH ZEMÍCH – SPOJENÍ NEJEN CHUDOBOU

Lucie Storchová, *Paupertate styloque connecti: utváření humanistické učenecké komunity v českých zemích*. Praha: Scriptorium 2011, 538 s.

Magda Dostálová

Lucie Storchová patří v českém prostředí k významným badatelkám v oblasti intelektuálních dějin raného novověku. Do okruhu jejích zájmů spadají mj. historická cestopisná literatura, témata spojená s chápáním genderových rolí a stereotypů v minulosti, rovněž se

zabývá kmenologii. Ve své monografii *Paupertate styloque connecti* se Storchová pouští do velice detailního rozboru intelektuální komunikace v českých zemích v období 16. a 17. století. Autorka zaměřuje svoji pozornost na první pravidelné humanistické komunikační struktury vznikající po roce 1550 a podává podrobný přehled o tom, jak probíhala komunikace mezi humanisty, jak se prezentovala učenecká komunita, či jaké strategie získávání mecenátu humanističtí autoři používali.

Knihy Lucie Storchové, jež je zkrácenou a upravenou verzí dizertace obhájené na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v únoru 2009 a oceněné Bolzanovou cenou, sestává ze dvou obsáhlých, dále členěných oddílů a samostatného úvodu a závěru. V úvodu autorka seznamuje čtenáře s výsledky dosavadního bádání v oblasti učenecké komunikace a zároveň představuje některé z narácí a motivů spojovaných s renesančními humanisty, vůči nimž se ve své práci vymezuje – jedná se především o klasický popis humanismu jakožto zrodu egalitární, racionální učenecké republiky a o interpretaci líčící renesanční humanismus jako první moderní „vyvření římské *humanitas*“ (s. 28). Storchová v protikladu k těmto interpretacím navazuje na názor P. O. Kristellera a nepovažuje tudíž humanismus za filosofický koncept, nýbrž

za určitou diskursivní komunitu sdružující osoby sdílející specifický *modus vypovídání*. Modem vypovídání se rozumí určitý typ textové produkce založený na vědomém re-citování subtextů (tj. především citátů antických autorů), a v knize je označován jako *melanchtonský ciceronianismus* (s. 85 a dále). Právě základní vymezení pojmů jako jsou formalizovaný diskursivní modus, koncept literárního pole či řečové reprezentace je předmětem úvodní části knihy.

Druhá, nejobsáhlejší část, je již věnována samotnému utváření humanistických učeneckých komunit v českých zemích. Autorka analyzuje řečové jednání a akty textové inscenace v konkrétních humanistických textech. Zaměřuje se především na tři oblasti: na texty vznikající v okruhu korespondentů Jana st. Hodějovského z Hodějova, na oblast literárního pole pražské univerzity a konečně na komunikační struktury vymezující se právě vůči univerzitě (sem patří zejména skupina básníků okolo Pavla z Jizbice). Kratší kapitoly rovněž pojednávají o podobě „klášterního humanismu“, jehož představitelé pocházeli z řad katolických duchovních a hodnostářů, a o komunikačních strukturách fungujících po rozpadu literárního pole pražské univerzity, tj. především o literární tvorbě exulantů v době pobělohorské.

V této části publikace se Lucie Storchová zaměřuje na širokou škálu témat spjatých s fungováním humanistické učenecké komunity. Zabývá se např. strategií získávání mecenátu v jednotlivých výše jmenovaných literárních polích – s tím souvisí především žánr příležitostné poezie. Autorka představuje několik druhů příležitostných básní, např. *epithalamia*, tedy přání ke sňatku, *genethliaka* vznikající u příležitosti narození potomka, jako kondolence sloužící *epicedia* a rovněž básně přející adresátovi šťastnou cestu nebo doprovázející dary – *propemptika* a *apophoreta*. Příležitostné básně se psaly často pro mecenáše na objednávku a mnohdy byly vydávány v kolektivních sbornících. Pro okruh Hodějovského korespondentů je podle Storchové typický tzv. *agonální diskurz národa*, tedy snaha ukázat českou společnost intelektuálů jak konkurenceschopnou ve vztahu k zahraničním intelektuálům, zejména k těm, kteří se nacházeli blíže k antické textové zkušenosti. Storchová se rovněž zabývá fungováním literárního pole pražské univerzity – to se vyznačovalo především uzavřeností formalizovaného modu, založeném na melanchtonském ciceronianismu. Jako významnou prezentuje autorka vazbu univerzity na tzv. městské okruhy, což byly skupiny absolventů, bývalých studentů nebo profesorů, kteří se po odchodu z univerzity uplatnili

v nejrůznějších úřadech. Ti jednak přispívali svojí tvorbou do univerzitních sborníků, ale zároveň představovali pro univerzitu zdroj materiální podpory.

Tuto nejrozsáhlejší část knihy považuji za badatelsky nejoriginálnější – autorka prostudovala úctyhodné množství textů, jak pramených historických, tak z oblasti moderní sekundární literatury. Text jako celek pak umožňuje čtenáři vytvořit si poměrně plastickou představu o životě raně novověkého učenice v českých zemích. Tato nosná část knihy je oproti poněkud formálnímu a teoretickému úvodu (kterého bylo ovšem u takové monografie zapotřebí) psána barvitým, živým jazykem a podle mého názoru je poměrně srozumitelná i pro čtenáře, jenž se o téma učenické komunikace zajímá, ačkoliv není s danou problematikou do hloubky obeznámen. Poutavé jsou kapitoly, v nichž Storchová popisuje život na univerzitě, například rituál *beánie* (vsazení na kozla) předcházející přijetí studenta na půdu univerzity. Autorka též atraktivní formou představuje různé podoby humanistické literární tvorby – kromě již zmíněných příležitostných básní píše např. o Lupáčově *Ephemeridě*, což byl vlastně latinský historický kalendář, v němž byly mezi významné historické události zařazeny i zprávy o narozeních, úmrtích či kariérních postupech „učenců z českých zemí“

(s. 222–230). Dále autorka zmiňuje mj. básně týkající se významu vzdělání, představující někdy univerzitu jako ženu, matku, již je třeba podporovat a chránit proti barbarům a nevzdělančům. Samuel Martinius například ve svém spisu vydaném roku 1623 v exilu oplakává „zemřelou matku“ a „zánik mateřské instituce“ vnímá jako znamení božího hněvu a předzvěst soudného dne (s. 219–222).

Uvedené příklady ovšem představují jen zlomek z rozsáhlého množství textů, jež Storchová ve své práci analyzuje a s jejichž pomocí představuje fungování jednotlivých literárních polí, způsob, jakým probíhala komunikace mezi intelektuály či strategie užívané básníky pro získávání mecenátů.

Třetí oddíl monografie obsahuje tři studie, jež spojují společná témata jako subjektivita, gender a tělesnost v humanistické literatuře. První z těchto studií se zabývá specifickým žánrem *laues podagrae*, v němž lze pozorovat diskursivní materializaci těla samotného básníka, i genderování a personifikaci „nemoci humanistů“, podagry (tj. dny). Tato nemoc byla vnímána jako impuls k sebereflexi a zbožnosti, jako okolnost nutící muže vyhýbat se fyzické práci a zároveň poskytující možnost věnovat se více četbě a vlastnímu psaní, i jako tyranská bohyně vysávající ze svých obětí mužnost.

Druhá studie v této části je věnována osobnosti humanistické básnířky Žijící v českých zemích, Johanny Elisabethy Westonie, a analyzuje především korpus textů vzniklých v souvislosti s její literární činností, tzv. *westoniana*. Pro texty této básnířky je typická sebemarginalizační rétorika – Westonia často ve svých textech pochybuje o vlastní intelektuální kompetenci a o schopnosti dostát pravidlům formalizovaného diskursivního modu, v němž působí téměř výlučně jen básníci – muži. Své básně označuje mj. jako „nejistý produkt ženského mozku“ (s. 348). Její obdivovatelé připisují Westonii ve svých dílech zvláštní typ genderu stojícího mimo diskurs bipolární pohlavní difference, a poukazují na jedinečnost a zázračnost básnířky, jimiž se liší od „obyčejných“ žen. Westonia se tak ocitla ve středu učenecké komunity a těšila se věhlasu po celém kontinentě.

Třetí, poslední ze studií, se soustředí na autobiografické texty humanistů a jejím záměrem je popsat artikulaci básnířkova „já“ v těchto textech. Storchová uvádí příklady sebeprezentace autorů z jejich deníků i textových fragmentů (např. marginálií v historických kalendářích); humanisté často zmiňovali vlastní kariérní postup, své kontakty a vztahy s ostatními učenci, pozornost věnovali také událostem spojeným s životem me-

cenáše a jeho rodiny etc. I v těchto textech autobiografického charakteru však Storchová nachází determinaci formalizovaným diskursivním modem.

Na závěr, ve čtvrtém oddílu knihy, Lucie Storchová stručně shrnuje výsledky svého bádání – tj. především odpovědi na otázky, jak probíhala komunikace mezi humanisty, jak se modelovaly vztahy k mecenátu, jak sami sebe prezentovali jednotliví učenci a jak se textově utvářela jejich komunita.

* * *

Na webových stránkách některých knihkupectví se u titulu *PauPERTATE styloque connecti* objevuje poznámka: česky, latinsky. A latinské citace se v textu skutečně hojně vyskytují. Ovšem, kniha je určena především odborníkům v oblasti historie a literatury nebo zájemcům o tuto problematiku, u nichž se alespoň elementární znalost latiny předpokládá. Storchová poměrně často prokládá text dlouhými doslovnými citacemi z dobových pramenů, avšak tato důslednost je někdy na úkor srozumitelnosti a přehlednosti textu pro jiné čtenáře. Je možno tvrdit, že i čtenář bez vynikající znalosti latiny může textu dobře rozumět, neboť potřebné informace lze pochopit z kontextu a u latinských citací se téměř vždy vyskytují české parafráze dotyčného textu. Přesto však jde, podle

mého názoru, velké množství latiny na úkor přehlednosti textu a do-
slovné znění latinských úryvků by
postačilo uvést do poznámek pod
čarou.

Do jisté míry text „znenpřístup-
ňuje“ i velké množství odborných
termínů, často z oblasti lingvistiky
či sociologie. Navíc se některé z uží-
vaných pojmů (např. gender nebo
name dropping) jeví jako anachro-
nismy. Vhodnost užívání současné
odborné terminologie pro popis
historických jevů je diskutabilní.
Ačkoliv alespoň ty méně obvyklé
pojmy se autorka snaží vysvětlit,
nadužívání některých cizích slov
může být až matoucí – např. když
autorka píše, že Ostracius „*legiti-
mizuje básnictví jako kompetenci
získanou pílí a současně jako bož-
skou aflaci*“ (s. 204). Z dalšího textu
sice lze vyrozumět, že se má jednat
zřejmě o „inspiraci“ či „vdechnutí“
nějaké myšlenky, ale výraz „aflace“,
jehož výklad není možné dohledat
ani ve slovnících, by bylo vhodnější
vyjádřit, aspoň v závorce, srozumitel-
něji, více „česky“.

Publikace Lucie Storchové
může být mimo jiné chápána
jako vynikající přehled dostupné
literatury věnované učenecké ko-
munikaci v raném novověku i jako
přehled historických pramenů
z období 16.–17. století. Počet titulů,
z nichž autorka čerpala, je skutečně
úctyhodný. Sama Storchová velice
kladně hodnotí například v 60.–80.

letech 20. století vycházející *Rukověť
humanistického básnictví*, práci
badatelské skupiny kolem Jana
Martínka a Josefa Hejnice. Tuto
pětisvazkovou příručku Storchová
označila za „jinde zcela nevídaný
projekt“ a konstatovala, že bez *Ru-
kověti* by byla práce na její vlastní
knize velice ztížená, ba nemožná
(s. 81). K tomu jen poznamenám, že
v roce 2011 byl vydán šestý svazek
Rukověti obsahující dodatky – dů-
kaz, že toto dílo je stále aktuální
a badateli hojně využívané.

Monografii Storchové však
považuji za neméně jedinečnou,
navzdory k uvedeným výtkám
ohledně stylistického zaměření
na úzký okruh odborníků. V evrop-
ském kontextu sice vznikají rozsáhlé
publikace věnované renesančnímu
humanismu a raně novověké uče-
necké komunikaci (např. Robert
Black, Lisa Jardine, Anthony Graf-
ton, Hans Bots, Françoise Waquet,
Marc Fumaroli aj.), avšak v českém
prostředí nemá zatím podobně
rozsáhlé a detailně zpracované dílo
období. Z českých badatelů se mj.
problematikou učenecké komuni-
kace v raném novověku podrobně
zabývá také Vladimír Urbánek,
lze tedy doufat, že v blízké době
počet původně českých publikací
zabývajících se touto problematikou
poroste.